

Fritz Stolz (1942) je profesorem obecných dějin náboženství a religionistiky na univerzitě v Curychu. V letech 1989-1992 byl prezidentem Švýcarské společnosti pro religionistiku. Adresa: Universität Zürich, Theologisches Seminar, Lehrstuhl für Allgemeine Religionsgeschichte und Religionswissenschaft, Kirchgasse 9, CH-8001 Zürich.

Buddhismus v Estonsku *

Luboš Bělka

Buddhistické učení se do Evropy nešířilo pouze dvěma směry – přes Německo a Anglii, jak ve své poznámce uvádí D. Lužný,¹ ale přinejmenším třemi cestami. Tou třetí cestou bylo již v minulém století Rusko a evropská území, která spadala pod carský vliv, především Pobaltí. Jednalo se o severní buddhismus, který bývá někdy označován také jako lamaismus.

Zvláštní kapitolu dějin šíření Buddhovy nauky (dharmy) do Evropy, které je věnován tento článek, tvoří estonský buddhismus. Prvním šířitelem učení Buddha zde byl **Karlis August M. Tennisons** (1873-1962), známý též jako Sangharádža Estonska, Litvy a Lotyšska, buddhistický arcibiskup (sic!), mahátma z Pobaltí. Byl to muž, jehož biografie je opředena četnými nejasnostmi, mystifikacemi a záhadami.² Dalším estonským buddhistou byl jeho přímý žák, celoživotní průvodce a životopisec, Němec narozený v estonské Narvě, **Friedrich V. Lustig** (1912-1991). K. A. Tennisons byl jako sedmnáctiletý student v roce 1890 vybrán do suity následníka trůnu Nikolaje Romanova, který podnikal rozsáhlou cestu na Dálný východ. Takto se Tennisons dostal v roce 1892 do Burjatska, kde se nedaleko jezera Bajkal, v Barguzinském dacanu (buddhistickém klášteře), setkal s 85-letým mni-

---

* This work was supported by the Research Support Scheme of the Higher Education Support Programme, grant No.: 73/1995.

1 Dušan Lužný, „Buddhismus v Rakousku“, *Religio* 3, 1995, 79-84.

2 Není např. jasné, zda byl Lotyš či Estonec; narodil se v severním Lotyšsku, později (ve 20.-30. letech našeho století) se pod estonským jménem Karl Tõnisson hlásil k estonskému občanství a národnosti. Rozsáhlá rukopisná biografie sepsaná F. V. Lustigem je ve faktografii často velmi nespolehlivá, tendenční a zavádějící. Tvrdí se zde mj., že buddhismus se v rodině Tennisonsů pěstoval po mnohé generace.

chem Mahačarjou Ratnavadžrou³ a stal se jeho žákem. 8. srpna 1893 byl K. A. Tennisons ordinován za mnicha.

Na počátku století studoval v Pekingu buddhistické texty, boxerské povstání mu ovšem další pobyt v Říši středu znemožnilo. V průběhu rusko-japonské války se pak věnoval humanitární činnosti mezi vojáky carské armády v Mandžusku. Poté cestoval zpět do Evropy přes Tannu-Tuvu a Altaj. V květnu 1907 se v Astracháni (Kalmycko)⁴ poprvé setkal s burjatským lamou canit-chambem Agvanem Doržijevem (1853-1938),⁵ učitelem 13. dalajlamy a vyslancem Tibetu u carského dvora. Následující léta působil K. A. Tennisons především v Petrohradě. V průběhu první světové války působil v ruské armádě jako buddhistický kaplan. První léta revoluce a občanské války přežil v Gruzii a v březnu 1920 se rozhodl k návratu do Petrohradu. Na konci dubna byl ve Stavropolu krátce bolševiky vězněn a po propuštění se vydal přes Carycin do Moskvy, kde se chtěl setkat s lamou A. Doržijevem. Ten však již byl na cestě do Zabajkalska a telegramem ho od 17. června 1920 jmenoval představeným buddhistického kláštera v Petrohradě. Po příjezdu do Staré Derevně, kde chrám dodnes stojí, K. A. Tennisons zjistil, že budova je opuštěná. Podle F. V. Lustiga napsal lama A. Doržijev v roce 1922 nebo 1923 dopis 13. dalajlamovi, kde žádal o potvrzení statutu K. A. Tennisonse jako buddhistického arcibiskupa Pobaltí, tvořeného v té době samostatnými státy. Čekání na odpověď zabralo celý rok a po tu dobu pracoval K. A. Tennisons na sovochozu nedaleko Moskvy. Na konci roku 1923 ho lama A. Doržijev pozval zpět do Petrohradu, neboť potvrzení ze Lhasy údajně dorazilo. K. A. Tennisons potom strávil několik let v Pobaltí, kde především v Estonsku šířil buddhistické učení. O jeho stycích s estonskými orientalisty a buddhology v té době není nic známo. Poté údajně pobýval několik let v Západní Evropě a nakonec odcestoval na Východ. V polovině 30. let byl již opět v Číně, Thajsku a od roku 1949 až do své smrti 9. května 1962 v Rangúnu na Barmě. Jeho žák F. V. Lustig ho na všech cestách doprovázel. V roce 1956 se společně účastnili buddhis-

-
- 3 Mahačarja Ratnavadžra (světským jménem Kunigaikštis Gedyminas), údajný potomek litevské královské rodiny, měl být školen v tibetských kláštirech Gandenu, Kumbumu a Lhabrangu. Podle S. Batchelora (*The Awakening of the West. The Encounter of Buddhism and Western Culture*, London: Aquarian 1994, 291-292) by to byl první Evropan po Řekovi Dharmarakšitovi, současníku krále Ašóky, který vstoupil do buddhistického řádu. S. Batchelor ovšem upozorňuje na skutečnost, že jediná zmínka v anglicky psané literatuře o K. Gedyminasovi pochází od F. V. Lustiga.
  - 4 Kalmycko je vedle Burjatska a Tuvy další místo v Rusku, kde byl buddhismus tibetské sekty Gelugpa tradičním národním náboženstvím.
  - 5 Následující údaje o životě K. A. Tennisonse se opírají především o dvě práce Johna Snellinga: *Buddhism in Russia. The Story of Agvan Dorzhiev, Lhasa's Emissary to the Tsar*, Shaftesbury – Dorset: Element 1993 a *The Buddhist Handbook. A Complete Guide to Buddhist Teaching, Practice, History and Schools*, London: Rider 1987.

tických slavností v Delhi. Podle S. Batchelora⁶ byl F. V. Lustig 27. listopadu 1930 K. A. Tennisonem ordinován v buddhistickém chrámu Imanta v Rize za mnicha. F. V. Lustig zemřel taktéž v Rangúnu v květnu 1991.

Nová etapa šíření buddhismu v Estonsku byla zpočátku spojena s akademickou orientalistikou a začala na univerzitě v Tartu koncem 60. let⁷ příchodem estonského lingvisty, indologa a filosofa **Linnarta Mälla**, který je přímým žákem burjatského buddhistického učence a lamy Bidii Dandaroviče Dandarona (1914-1974).⁸ V 70. letech se okolo L. Mälla shromáždila skupina studentů, kteří se pod egidou studentského vědeckého kroužku (asociace) zaměřili na studium buddhismu, sanskrtu, tibetštiny, páli atp. Od počátku 80. let se v Tartu pořádaly veřejné přednášky o jednotlivých aspektech Buddhova učení, hojně navštěvované odborníky i laiky. Přelomem byl rok 1983, kdy v době ještě předgorbačovské došlo k politické a odborné rehabilitaci L. Mälla; bylo mu umožněno opět učit. Pod rouškou Akademického orientalistického kroužku mohli působit i buddhisté v Estonsku.

Tallinnská buddhistická společnost postavila již v roce 1983 v západním Estonsku čtyři stúpy, které ovšem nejsou buddhistickými mnichy dodnes posvěcené. Tři z nich jsou kopiemi suburganů (stúp) z Ivolginského dacanu v Burjatsku. První je dedikována Mahákálovi, druhá Padmasambhavovi (Guru Rimpočemu) a třetí Buddhovu učení – dharmě. Čtvrtá stúpa byla postavena na jiném místě na jihozápadě země a je dedikována všem buddhům. Výstavba stúp v dobách komunismu v Estonsku svědčí o jisté toleranci úřadů a také o náboženském zaujetí věřících, kteří již v té době měli dobré styky s burjatskými buddhisty v Zabajkalsku.

V srpnu 1988 se studentský kroužek (asociace) přeměnil na *Estonskou orientalistickou akademickou společnost* (EOAS), která se přihlásila k předválečné tradici orientalistických studií v Tartu. Od roku 1989 do roku 1991 vydávala vlastní informační měsíčník.⁹ Společnost spolupracuje s kolegy v Rusku, Mongolsku, Číně, spoluorganizuje studijní cesty na Východ, vědecké konference, odborné semináře, návštěvy buddhistických mistrů a učitelů atp. EOAS má dnes 36 členů (sdružuje pouze estonské občany, vědce, překladatele, umělce, studenty), zahraniční členy (15 členů – korespondentů) a sedm čestných členů. Presidentem EOAS je prof. L. Mäll, vicepre-

6 S. Batchelor, *o.c.*, 292.

7 Vznik skupiny následovníků lamy B. D. Dandarona a tradice učení dzogčen v estonském Tartu v roce 1969 uvádí V. Montlevič, „Dzogčen na Vostoke Evropy“, *Garuda* 1, 1992, 44.

8 Bližší informace o něm uvádí článek Veroniky Zikmundové a Dana Berounského, „Bidija Dandarona“, *Revolver Revue* 1995, 28, 321-325.

9 *Eesti AO Sónumi tooja* (informační bulletin Estonské Orientalistické společnosti), 1989-1991, č. 1-44. V době největšího rozkvětu byl náklad 30000 výtisků.

i organizování návštěv významných zahraničních hostů – učitelů buddhismu; bývají spojené s přednáškami, společnými meditacemi a obřady.

Návštěva 14. dalajlamy se uskutečnila začátkem října 1991. Na všech místech, kde se na své pouti z jihu na sever Estonska zastavil, ho vítaly tisíce lidí. V Litvě a Lotyšsku byl dalajlama přijat nejvyššími státními představiteli, v Estonsku nikoliv. Na tallinské radnici se s ním setkali členové Estonského kongresu (reprezentujícího snahy o estonskou státní a národní samostatnost) za účasti některých členů Nejvyššího sovětu (přetrvávajícího estonského sovětského parlamentu). Dalajlama měl v Tartu a Tallinnu veřejnou přednášku a v Institutu mahájány uzavřený seminář pro 20-30 věřících.

Mezi další významné hosty Institutu mahájány patřili lama Tarab Tulku¹⁰ z Dánska, lama Denis Teundroup¹¹ z Francie, lama Nyichang Rinpoche z Japonska a Sakya Trizin¹² a dr. Alexandr Berzin¹³ z Indie.

V současnosti působí v Tallinnu několik buddhistických skupin. Především je to malá skupina přátel tibetské kultury a náboženství (*Tibetan cultural centre in Estonia*), která spolupracuje s obdobným tibetským

- 10 Tarab Tulku se narodil v Tibetu, v klášteře Drepung obdržel nejvyšší stupeň buddhistického vzdělání – lhampa geše (v buddhistické psychologii, filosofii, metafyzice, meditaci a v tantrickém učení). V současnosti je ředitelem Tibetského oddělení královské knihovny při univerzitě v Kodani. Publikoval množství studií o buddhistické psychologii a filosofii, přednášel na mnohých evropských i zámořských univerzitách, účastnil se vědeckých konferencí. Na základě tibetské tradice vyvinul osobitou psycho-terapeutickou metodu esoterické meditace.
- 11 Denis Teundroup je prezidentem střeškové organizace *European Buddhist Union*, lamou-představeným Institutu *Karma Ling*, který má sídlo v savojských Alpách poblíž Grenoble. Institut byl založen v roce 1980 tibetským lamou Kalu Rimpochem (1904-1989).
- 12 Sakya Trizin se narodil v Tsedongu v jižním Tibetě v roce 1945. Pochází z královské rodiny Khon a je 41. pokračovatelem nepřerušené linie lamů od roku 1073. V sedmi letech se stal hlavou tradice Sakja (titul Sakya Trizin znamená „Majitel trůnu Sakja“) a v této tradici absolvoval intenzivní výcvik (studium a praxe). Mezi jeho učitele patřili Jamyang Khyentse, Chokyi Lodro, Ngawang Lodro Shenpen Nyingpo, Chogye Trichen Rinpoche a Khenpo Appye Rinpoche. V roce 1959 utekl před čínskou invazí z Tibetu. Poté studoval pod vedením Chogye Trichen Rinpoche tantrická učení (Gyude Kundu). Sakya Trizin založil množství klášterů v Indii a východní Asii a za sídlo tradice Sakja ustanovil indický Rádžpúr. Založil také Sakya College, školu pro výuku filosofie, logiky a psychologie. Od roku 1974 cestoval po Evropě, USA a jihovýchodní Asii (viz Graham Coleman, *A Handbook of Tibetan Culture. A Guide to Tibetan Centres and Resources Throughout the World*, London: Rider 1994, 243-244).
- 13 V říjnu 1993 proslvil v Tartu dvě přednášky: „Historie buddhistické literatury“ zazněla na univerzitě v Tartu, „Sítě západních učitelů buddhismu“ v Institutu mahájány. 23. října 1993 měl přednášku v Drikung Kagyu Ratna Shri Center v Tallinnu na téma „Bóधिचित्ता a Pět moudrostí“ (viz *Narhang Bulletin* 2, 1993, 16-17, 22). Alexander Berzin se narodil v roce 1944 v USA, na Harvardu získal doktorát v orientalistice, od počátku 70. let žije trvale v Indii (Dharamsala), kde působí jako osobní sekretář a překladatel dalajlamy. Publikoval množství knih o tibetském buddhismu, mnoho cestoval a často navštěvuje buddhisty v Rusku.

centrem v Moskvě a na dalších místech ve světě. Další buddhistická komunita (*Buddhist community of Estonia*) má přímé vazby na švédskou pobočku tibetské buddhistické tradice Kagju; tvoří ji asi 30-40 osob. Třetí a poslední skupinou estonského buddhismu je kroužek příznivců Mahá Sthaviry Sangharakshity.¹⁴

Hic Rave, hic salta.

K postmoderním technikám extáze

Radim Brázda

Na výzvu *Hic Rave, hic salta* přednesenou v *Religiu* (3, 1995, s. 169-180) D. Lužným si sedmkrát družně poskočím v kolovém tanci religionistů. Hned na počátku se vzdávám jakýchkoliv připomínek či pochybností k nezbytnosti pitvy ještě živých těl organismů novodobé religiozity. Tuto techniku bádání preferuji vzhledem k činorodosti současného religiózního těla před tradiční badatelskou nekrofilii i v doméně vlastního zájmu – tedy filosofii. Otázky a připomínky, které vznáším, se týkají některých slov vyřčených v příspěvku „Neošamanismus – postmoderní techniky extáze. K problematice náboženství v dnešní době“ na adresu fenoménu postmoderny, spojení šamanismu a neošamanismu a jejich reflexe v některých podobách soudobé hudební produkce.

1) *Šamanismus*: při vymezení šamanismu s výhledem na jeho údajné novodobé podoby, postrádám na počátku zmínku o zdůraznění *terapeutických metod* jako důvodu extáze. Jsou-li uváděny jako podstatné prvky šamanismu především užívání psychedelických drog a hudby, popř. psychedelická zkušenost, není zmíněna jeho *terapeutická funkce* (léčení fyzické, psychické či zabezpečování existenčně-religiózních potřeb komunity). Poukázáno je na ni na s. 177 v souvislosti s aktivitami New Age, v nichž se údajně mění komunální charakter šamanismu v individuální experimentování a psychoterapii. Proč však pro tyto praktiky používat název (neo)šamanismus? Cesta do země duchů je podniknuta šamanem za nějakým účelem, nikoliv z osobního rozmaru nebo pro zábavu. Právě tento prvek postrádám u zmíněné podoby (neo)šamanismu (post)moderního. Domnívám se, že užívání drogy, které nesměruje k duchovnímu hledání, epistemologickému a gnoseologickému experimentování, je převažující a je častě-

14 Světským jménem D. P. E. Lingwood, anglický buddhistický mnich (nar. 1925), založil v roce 1967 buddhistickou organizaci *Friends of the Western Buddhist Order*, působící především ve Velké Británii; spisovatel a básník.